

MILLIY QADRIYATLARNI BOLA TARBIIYASIDAGI O'RNI

To'liqinova Dilafuz

ADPI magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7988699>

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarni xalqimizning an'analarini, madaniyati va ilm-fan bobidagi ko'p asrlik tajribalarini o'rgatish ijobiy pedagogik samaralarni beradi. Shuning bilan birga jamiyatimizda yashovchi har bir ongli kishi, mustaqil va erkin fikrga ega bo'lgan shaxs va fuqarolik jamiyati ma'naviyatini shakllantirish va shu asosda rivojlantirish O'zbekiston Respublikasi taraqqiyotining asosini tashkil etadi. Shu sababli ham tarbiyachilarning serqirrali va murakkab kasbiy faoliyati zamirida yosh avlodni odobli, e'tiborli qilib tarbiyalash, ularni ilmiy bilimlar bilan qurollantirish yordamida ilmiy dunyoqarashini kengaytirish kabi muhim vazifalar yotadi.

Natijada ta'lim va tarbiyaga milliy qadriyatlar omillarini kiritish ishlari bosqichma bosqich va sharoitga mos holda puxta amalga oshirildi. Endilikdai esa, milliy qadriyatlarning zamonaviy ta'lim mazmuniga singdirilishi va integrasion jarayonning natijalarini ilmiy o'rganish ilmiy doiralarning asosiy mavzularidan biriga aylanmoqda.

Milliy qadriyatlarning tarixiy-pedagogik jihatlari va uning turli qirralarini o'rganish ko'p tadqiqotchilarning ilmiy tadqiqot va ilmiy nashrlari doirasida amalga oshirilgan. Bu borada, ayniqsa, rus olimlari – A.A.Koychuev, YE.A.Rezvan; o'zbek olimlaridan – A.A. Bolibekov, D.M.Kenjayevar tomonidan olib borilgan, milliy qadriyatlarning pedagogik jihatlari bilan diniy axloqiy qadriyatlarning mushtarakligi masalasiga bag'ishlangan ilmiy izlanishlarini qayd etish lozim.

Ilmiy qadriyatlarning ideallar shaklida ifodalanishi orzu-umidlar ro'yobga chiqishi bilan bog'liq bo'lib, u kishilar va jamiyat intiluvchi oliy maqsaddan iborat bo'ladi.

Demak, donishmandlarimiz tomonidan bizga qoldirilgan intellektual meros ko'proq ilmiy qadriyatlarga tegishli bo'ladi. Ilmiy qadriyatlar insonlar va insoniyat uchun ahamiyatli bo'lgan intellektual mulkdan iborat bo'ladi. Kishilik tarixda o'z istiqboli kelajagiga mos yutuqlarni orzu qilib, bu orzuistaklarni nodir qo'lyozmalarda (muqaddas kitoblar, ertaklar, dostonlar) ifodalaganlar. Jumladan, ertaklardagi «Oynai jahon» orqali televideniye, «uchar gilam» orqali samolyotlar, «Avesto» orqali bunyodkorlik g'oyalari, yozma manbalar orqali ozodchilik qahramonlari To'maris, Shiroq, Spitamen, Muqanna, Jaloliddin Manguberdi, Najmiddin Kubro, Mahmud Turobiy, Madali Eshon, Shirin, Layli, Majnun kabi obrazlarda ifodalangan. Abu Nasr Farobiyning «Fozil odamlar shahri» asari orqali komil inson ta'limoti, Alisher Navoiy asarlari orqali adolatli jamiyat haqidagi ta'limoti, to'liqlar tarqalishi qonuniyatlari orqali radiodan hayotda foydalanish, odamlar qadimdan ot qo'shmasdan o'zi yuradigan arava yasashni orzu qilib, avtomobilni yasash, nutq va boshqa tovushlarni istalgan masofaga uzatishni orzu qilib, telefonni yasashni, tez hisoblashlarni orzu qilib, elektron hisoblash mashinalarini yaratishni, ma'lumotlarni saqlash vositalarini izlashda qog'ozni hosil qilish va shular asosida yozuv va kitoblarni yaratishni, vaqtni hisob-kitob qilish maqsadida soatning yaratilishi va shu kabilarning hammahammasi insoniyat aqliy faoliyati mahsulidir.

Ta'lim-tarbiya masalalaridagi milliy qadriyatlarning o'rnini yoritib beradigan va kitoblar to'plami ko'rinishida, O'rta Osiyo xalqlari uchun, birinchi to'liq manba –Avestodir. Ushbu kitob, ahamiyat va bolalarga ta'sir kuchi nuqtai - nazaridan diqqat markazida turadi. Adabiyotlarda nomus va poklik, inson va adolat, muruvvatliqlik va haqgo'ylik kabi ijobiy

fazilatlarga zulm va qabihlik, tovlamachilik va poraxo'rlik, muttahamlilik va riyokorlik kabi salbiy bid'atlar qarama-qarshi qilib qo'yiladi. —Avestoda pedagogik yondashuvlar, har bir xayrli ishning samarali hayotiy kuchga erishishi uchun pedagogik omillarning sharhlari berilgan. O'rta Osiyo xalqari hayotida bolalarni tarbiyalash azaldan muhim vazifa ekanligini aynan —Avesto kitobida o'qish mumkin. Unda ta'kidlanishicha, agar bola asosan yetti yoshigacha onasi yonida bo'lsa, uni 7 yoshidan maktabga yuborish kerak. —Agar kichkina bolangiz bo'lsa, uni maktabga yuboring, chunki bilim - ko'zning nuri.

Ushbu manbada, ba'zi pedagogik qoidalar singari bolalar va yoshlarning tarbiyasi va ta'limini yaxshilashga yordam beradigan g'oyalar mujassamlashgan hamda ta'lim-tarbiya orqali insonparvarlik, adolat va mehribonlik kabi insoniy fazilatlarning kamol topishiga ishonch tuyg'usi bilan qaralgan.

Keyingi asrlar tarixida ham milliy qadriyatlarning ta'lim-tarbiya jarayoniga ijobiy ta'sirini ko'rish mumkin. Ko'rinib turibdiki, milliy qadriyatlar asoslariga tayangan holda yo'lga quyilgan ham ta'lim va ham tarbiya ko'p jihatdan ijtimoiy va ma'naviy barqarorlikka zamin yaratadi va birin-ketin xalq ma'naviy merosini saqlash maqsadida ta'lim va tarbiya maskanlari ko'payib boraveradi.

Umuminsoniy qadriyatlar: «Odamzodning yashashi, umrguzaronligi, farzandlari hayotining ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, huquqiy, madaniy, ma'naviy va axloqiy sohalariga taalluqli bo'lgan umumjamiyat miqyosidagi qadriyatlar butn insoniyat va jamiyatga tegishli bo'lganidan, umuminsoniy qadriyatlar, deb ataladi».

Umuminsoniy qadriyatlar o'zining mazmuni, mohiyati, keng miqyosda amal qilinishi, dunyodagi ko'plab xalqlar (elatlari, millatlar)ning o'tmishdagi, hozirdagi va istiqboldagi (kecha → bugun → ertaga tizimi bo'yicha) taraqqiyoti bilan uzviy aloqadorlikda ekanligi, o'zida jahon sivilizatsiyasining yaxlit va bir butunligini ifodalaganligi bilan mintaqaviy va milliy qadriyatlardan tubdan farq qiladi. Umuminsoniy qadriyatlar alohida xalqlarning va millatlarnigina emas, balki bashariyat (insoniyat)ning mulkidir. Markaziy Osiyo shaharlarida madrasalar bilan birga, katta va kichik maktablar tashkil etilib, ular xalqning ilm-fan va ta'limini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Milliy qadriyatlarning tarbiyaviy jihatlari va ularning mazmunida do'stlik, birodarlik, mardlik, vatanga va xalqqa bo'lgan samimiy sadoqat motivlari ulug'lanadi, ota-ona bilan farzandning o'zaro mehr-muhabbati, qadrqimmatini, insonning eng yaxshi oliyjanob fazilatlarga ega bo'ladi.

References:

1. Borns A. Puteshestviye v Buxaru, – M.1848
2. Falsafa: qomusiy lug'at. – Toshkent: Sharq, 2004. – 476 b.